

Hvorfor ligestilling?

– En forskningskommentar

AF DRUDE DAHLERUP

Hege Skjeie og Mari Teigen udvikler i artiklen i dette nummer af KKF deres tese om, at det er blevet mere og mere almindeligt, at kravet om ligestilling begrundes ud fra en *nyttediskurs*. Ligestilling ses som nyttigt for samfundet, fordi inklusion af kvinderne – og andre hidtil marginaliserede grupper, kunne man tilføje – på arbejdsmarkedet, i politikken og aktieselskabsbestyrelserne m.v. forventes at berige disse institutioner. Det kan dog være en farlig argumentation, mener de to norske politologer. For hvad nu hvis inddragelse af kvinderne ikke viser sig at være ‘nyttigt’ efter visse bedømmelser? Skal ligestillingskravet da opgives? Her er et retfærdighedsbaseret krav ifølge Skjeie og Teigen et alternativ.

Disse temaer er højaktuelle, ikke bare i Norden og den vestlige verden, men over hele kloden. Mit nuværende forskningsprojekt om introduktionen af kønskvotering i politikken, en ny trend i dag (bortset fra Danmark, forstås), viser at overalt diskute-

DEBAT

res begreber som nytte og/eller retfærdighed, omfordeling versus anerkendelse, forskel kontra lighed, positiv særbehandling som diskriminering eller omvendt, kompensation for diskriminering.¹ Det er en vigtig del af globaliseringen, at samme teoretiske begreber og politiske argumenter således kan genfindes alle steder. Samtidigt er det vigtigt at være opmærksom på, at teksten, de indgår i og dermed betydningen, kan være meget forskellig.

Inden for feministisk forskning er der i dag stor interesse for normativ politisk teori og videnskabsteoretiske spørgsmål. De teoretiske debatter blomster overalt. I denne forskningskommentar vil jeg argumentere for, at det er centralt at skelne mellem normativ politisk teori om retfærdighed og lighed m.v. og empiriske analyser af faktisk anvendte diskurser. Det er vigtigt, at forskeren er lydhør over for, hvad der faktisk siges, og hvilken strategisk kontekst udsagn indgår i.

LIGESTILLING ELLER FEMINISME

Hege Skjeies og Mari Teigens artikel hviler på de dybtgående analyser af norsk ligestillingspolitik, som de begge har bidraget med sidst med bogen med den provokerende titel: *Menn imellom* (Skjeie & Teigen 2003). I alle fem nordiske lande er 'ligestilling' officiel politik. Alle går ind for ligestilling. Den nordiske forskning har vist, hvorledes ligestillingspolitikken i sin nordiske udformning har været og er konsensuspolitik, hvor kun det yderste højre stemmer imod ligestillingslovgivningen. Samtidig hviler politikken på et princip om kønsneutralitet, hvilket dels kan ses som udtryk for et ideologisk standpunkt dels som en konfliktdæmpende strategi. Hege Skjeie og Mari Teigen har i deres analyse tilføjet flere nye begreber: 'Vigepligt' indebærer, at ligestillingshensynet er o.k., men må vige, hvis det kommer i karambolage med andre og vigtigere interesser. 'Rejse-metaforen' henviser til den udbredte opfattelse, at vi er på

vej mod ligestilling, idet ligestilling ses som noget, 'der kommer med udviklingen' mere eller mindre af sig selv.

På dette punkt skiller den svenske debat sig dog ud med den store vægt, der lægges på en aktiv ligestillingsindsats. I Sverige har alle politiske partier (undtagen *Moderaterne* og *Kristdemokraterne*) nu indskrevet i deres programmer, at de er 'feministiske'. Statsminister Göran Persson kalder sig feminist! Det kan fortolkes således, at ligestilling (*jämställdhet*) og feminisme er blevet politiseret i Sverige, dvs. er blevet et konkurrenceparameter i partiernes indbyrdes strid. Samtidigt er diskussionen skærpet mellem liberal feminisme og socialistisk feminisme. Dette en debat, som helt mangler i Danmark. I min sammenligning mellem dansk og svensk ligestillingsdiskurs de seneste ti år, konkluderer jeg, at de svenske genussforskere – i nordisk sammenligning – forbavsende kritiske indstilling til landets ligestillingspolitik faktisk har bidraget til politiseringen af feltet i Sverige, mens danske kønsforskere har holdt sig/os tilbage med kritik, fordi ligestillingspolitikken har været så skrøbelig i Danmark (Dahlerup 2002, 2004, se også Borchorst & Dahlerup 2003).

I 2005 har en stærk anti-feminisme dog stukket hovedet frem i Sverige. Pludselig ser man velrenommerede professorer fremføre patriarkalsk-biologiske argumenter, man troede var forsvundet. Omkring dannelsen af *Feministisk Initiativ*, det nye svenske feministiske parti, har medierne svinget fra stor og ikke uvenlig publicitet til ren forfølgelse. Også her fortolker jeg de nye anti-feministiske toner som resultat af feminismens relative styrke i Sverige.

Det er karakteristisk for de nordiske lande, at den teoretiske debat har påvirket den politiske debat. Vi ser teoretiske begreber gå igen, om end ofte i transformeret form, i de politiske debatter. F.eks. anvender næsten alle svenske politiske partier i dag det analytiske begreb 'kønsmagtsordning', selv om det kun er funderet i partiets diagnose

af uligheden og dens årsager i ganske få tilfælde.

NYTTEDISKURSEN

Hege Skeige og Mari Teigen diskuterer i deres artikel sammenhængen mellem rettigheds/nytte diskursen og en ligheds/forskelsdiskurs, idet nyttediskursen udgår fra en forskelsdiskurs – at kvindernes indtog vil gøre en forskel. Det er en spændende diskussion, hvor forfatterne påpeger og vel også advarer imod den omtalte brug af nytteargumentet som basis for kravet om ligestilling (forstået både som et krav om autonomi og om kønsbalance). Det påpeges, at nytteargumentet passer som fod i hose til den neoliberalistiske og individualistiske tidsånd. Selv om jeg er enig i sidstnævnte konklusion, har jeg dog nogle indvendinger mod forfatterens fortolkning af nytteargumentet.

Anne Phillips har skrevet om de tre ofte anvendte argumentationstyper (Phillips 1995). Før hende har Helga Hernes anvendt de samme (Hernes 1982) og før Hernes har jeg selv skrevet om de tre argumentationstyper (Dahlerup 1978). Skjeie og Teigen mener ligeledes, at man kan udskille tre hovedtyper af argumenter for kønsbalance i politikken:

- 1) Retfærdighedsargumentet – kvinder udgør halvdelen af befolkningen og har derfor krav på at være med
- 2) Ressourceargumentet: kvinders anderledes erfaringer må inddrages i beslutningsprocesserne
- 3) Interesseargumentet: kvinder og mænd har på visse punkter modstridende interesser

Det forekommer mig at være afgørende, at der skelnes mellem analyser af konkrete diskurser, som altid er farvet af tid og rum, og så det nye og ekspanderende felt, normativ politisk teori, hvis relation til faktisk forekommende diskussioner imidlertid ikke altid er klart.

For mig er det derfor vigtigt at pointere, at disse tre argumentationstyper i mine ældre artikler var resultat af en *empirisk analyse* af de danske stemmeretskvindes faktiske argumenter, mens Hernes og Phillips anvender samme tre typer som analytiske kategorier – måske som idealtyper. Der er ingen grund til at tro, at samme argumenter anvendes uændret, uafhængigt af tid og rum. Som analytiske kategorier er der også problemer med disse tre typer. Skjeie og Teigen opdeler da også ressourceargumentet i to underkategorier: en forskelsvariant og en lighedsvariant, hvor den sidste alene handler om at udvide 'talentpoolen'.

'Talentpoolen' er dog et helt fjerde og selvstændigt argument i mine øjne. At kalde både de gamle ressource- og interesseargumenter og udvidelse af talentmassen for nytteargumenter er at afpolitisere spørgsmålet om kvinders underrepræsentation og negligere konfliktspektet. Især interesseargumentationen handler jo om nytten eller rettere om betydningen *for kvinderne*. Dette var og er udtryk for kvindebevægelsens opgør med det mandsdominerede og mandsdefinerede samfund. At udvide 'talentpoolen' handler alene om, at der skal blive lidt flere talentfulde at vælge mellem for dem, der har rekrutteringsmagten. Feministiske aktivister kan naturligvis se strategiske fordele i at anvende nytteargumentationen bredt, f.eks. i argumentationen for kvotering til aktieselskabsbestyrelserne som i Norge. Men både den ældre og den nyere kvindebevægelse talte også om, hvad det gavtede for kvinderne. Disse måtte inkluderes, fordi der var interesse modsætninger mellem kvinder og mænd på en række områder, bl.a. vedr. uligelønnen, ægteskabslovgivningen og hele magtfordelingen i hele samfundet.

I kvoteringsdebatten finder man i dag et femte argument, som især er fremherskende i post-konflikt lande og lande, der er i en demokratiseringsproces: Inddragelsen af kvinder er vigtig for selve demokratiseringsprocessen og for de nye demokrati-

ers legitimitet. Mens retfærdighedsargumentet handler om kvinders rettigheder, er fokus i *demokratiseringsargumentet* selve demokratiets udvikling og legitimitet. Grundlaget for denne argumentationstype er en helt ny diskurs. Man kan hævde, at ligestilling f.eks. i de nordiske lande har været set som noget, der følger med udviklingen. Ligestilling mellem kvinder og mænd er blevet betragtet som forandringer, der kommer *efter* indførelsen af demokratiet. Først demokrati og siden kan vi indføre ligestilling mellem kønnene. I modsætning hertil finder vi i dag en ny diskurs, hvorefter inklusion af kvinderne ses som en forudsætning for selve udviklingsprocessen og for demokratiseringen, jf. Beijing-plattformen fra 1995. I UNDP's *Arab Human Development Report* fra 2003 ses eksklusionen af kvinder således som en af de afgørende faktorer bag den manglende udvikling, herunder det manglende demokrati, i bl.a. de arabiske lande. Kvindebevægelserne verden over spiller på denne nye diskurs. I en verden, hvor landenes internationale image er blevet centralt, er inklusion af kvinder blevet tegn på, at landet er blevet demokratisk og 'moderne' (Dahlerup & Freidenvall 2005).

NORSK EXCEPTIONALISME?

Det er ofte blevet sagt, at ligestillingsdebatten i Norge hviler på en forskelsdiskurs, mens den svenske debat i højere grad er funderet på en rettighedsdiskurs, hvor diagnosen er diskrimination og udelukkelse. Og der er givetvis meget om dette.² Men Skjeie og Teigen udtaler selv en berettiget tvivl om, hvorvidt der er basis for den ofte citerede norske exceptionalisme i nordisk sammenhæng. Der er en række metodologiske problemer med sådanne sweeping generalizations. Hvis vi i Danmark i 1980'erne havde lavet samme analyse som Hege Skjeies fra den periode, så var vi formentlig kommet til samme resultat, nemlig at de kvindelige politikere i Danmark i 1980'erne og

så udgik fra en forskelsdiskurs: kvinder skal ind i politik for at gøre en forskel.³ Denne diskurs anvendes også i 3. verdens lande i dag, f.eks. i kvoteringsdiskussionen i Sydafrika, Peru, Argentina, Indien m.fl. Der er variationer mellem landene og over tid, men som den australske politolog Marian Sawyer har formuleret det: "We cannot expect campaigns for more women in politics to give up the 'making a difference' discourse" (Sawyer 2000, 377).

GØR KVINDER EN FORSKEL. GØR MÆND?

Trods alle filosofiske og politiske indvendinger mod at se kvinder som en gruppe, genfinder man da også 'making a difference' som et blandt flere argumenter for kønsbalance i politik bl.a. i diskussionen om kønskvotering (Goetz & Hassim 2003, Squires 1999, Lovenduski 2005, Dahlerup fortkommende).

Gør kvinder da en forskel? Analyser af den førte politik har i mange lande vist, at det primært er de kvindelige politikere, som har taget ligestillingspolitiske spørgsmål op på den politiske dagsorden og kæmpet for ligestillingslovgivning, mainstreaming m.v. i alliance med udvalgte mandlige politikere. Analyser af holdningsforskelle mellem kvindelige og mandlige politikere har også kunnet påvise visse, om end begrænsede kønsforskelle i holdninger, også inden for de enkelte partier. Men i disse empiriske undersøgelser ligger der et ofte overset metodisk problem. Kvinder kan godt gøre en forskel i politik, uden at kønnene forbliver 'forskellige'. For hvis vores analyser af parlamentariskernes ligestillingspolitiske handlinger og holdninger ikke viser nogen kønsforskelle, kan det jo skyldes, at de kvindelige politikere, støttet af hele samfundsdebatten, faktisk har påvirket deres mandlige kolleger, således at eventuelle holdningsforskelle over tid er blevet elimineret.

Overalt i verden henviser politikere og NGO'er i dag til, at 'forskningen har vist,

at det kræver en *kritisk masse*, f.eks. 30 procent kvinder, før disse kan gøre en forskel'. Selv om forskningen rent faktisk ikke har kunnet påvises et sådant irreversibelt *take-off* punkt, når kvindeandelen overstiger f.eks. 25 eller 30 procent, så anvendes denne kritisk masse-diskurs ikke desto mindre overalt i verden dag – oftest i situationer, hvor kvinderne endnu ikke udgør de 20 eller 30 procent.

På en session under årets kongres i *American Political Science Association*, APSA, var vi stor set enige om at opgive teorien om en kritisk masse. Politikforandringer kan ikke sammenkobles med en bestemt kvindepcent, og også et begrænset antal kvinder kan gøre en forskel.⁴ Afvisningen af tesen om en kritisk masse indebærer imidlertid ikke en afvisning af, at den skæve ratio mellem kvinder og mænd i politiske forsamlinger har betydning. Mange forskningsdiskussioner på dette felt handler i dag om det nye begreb, politisk effektivitet (*political effectiveness*), dvs. betingelserne for, at kvinderne eller andre underrepræsenterede får reel mulighed for at udføre de politiske hverv, de er valgt til, på den måde som de hver især måtte ønske det – uanset om de ønsker at gøre en forskel eller ej. Måske er det sådan, at når det gælder arbejdsbetingelserne – politikken set som en arbejdsplads – er kønsratioen afgørende. Mens den derimod blot udgør én faktor blandt mange andre, måske endog mere afgørende faktorer, når det handler om politikens indhold? I hvert fald viser det danske eksempel, at der ikke er nogen entydig sammenhæng mellem kvindeandel og feministisk politik. Selv om antallet kvinder i det danske folketing var lavere i 1980'erne end i 1990'erne, så var der flere feminister og gennemførtes mere ligestillingslovgivning i 1980'ernes end i 1990'ernes Folketing.

Drude Dahlerup, professor
Statsvetenskapliga Institutionen
Stockholms Universitet

NOTER

1. Om forskningsprojektet, se www.statsvet.su.se/quotas. Sammen med International IDEA har vi skabt www.quotaproject.org, hvor man kan se alle de lande i verden, der har indført kønskvotering i politikken, hvilken kvoteringstype m.v.
2. En enquete blandt nordiske parlamentarikere viser, at ligestillingsorienteringen er mere udbredt blandt kvindelige end blandt mandligere parlamentsmedlemmer, men at danske folketingsmedlemmer, også de kvindelige, ligger i bunden (Wängnerud 2000).
3. I en enquete blandt de politiske partiers kvindeorganisationer i hele Norden, svarer de da også alle minus én, at flere kvinder i politikken vil gøre en forskel på den politiske agenda og på de politiske arbejds- og omgangsformer (Dahlerup 1988). Men der blev aldrig lavet en holdningsanalyse af den norske blandt danske kvindelige MF'ere i 1980'erne.
4. Dahlerup 2005. Sessionens papers vil blive bragt i et af de kommende numre af det nye tidsskrift, *Politics & Gender*, red. af Karen Beckwith & Liza Baldez.

LITTERATUR

- Borchorst, A. & D. Dahlerup (2003) *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. Samfundslitteratur, København.
- Dahlerup, D. (1978) "Women's Entry into Politics: The Experience of the Danish Local and General Elections 1908-20, *Scandinavian Political Studies*, no. 2-3, 139-62.
- Dahlerup, D. (1988) *Vi har ventet længe nok. Håndbog i kvinderepræsentation*. Nordisk Ministerråd. Udkom også på norsk, svensk, islandsk og finsk.
- Dahlerup, D. (2002, 2004) "Feministisk partipolitik? Om skillnader i dansk och svensk jämställdhetsdebatt", in Christina Florin och Christina Bergqvist, red. (2004): *Framtiden i samtiden. Könrelationer i förändring i Sverige och omvärlden*, 234-263. Institut för framtidsstudier. En tidligere udgave: "Er ligestillingen opnået? Ligestillingsdebattens forskellighed i Danmark og Sverige", 226-266 i Anette Borchorst, red (2002). *Kønsmagt under forandring*. Magtudredningen. Hans Reitzels Forlag.
- Dahlerup, D. (2005) *The Theory of a 'Critical Mass' Revisited*. Paper prepared for the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C, September 1-4, 2005.

- Dahlerup, D., ed., forthcoming: *Women, Quotas and Politics*. Routledge, London.
- Dahlerup, D. and L. Freidenvall (2005) "Quotas as a "Fast Track" to Equal Political Representation for Women: Why Scandinavia is No Longer the Model", *International Feminist Journal of Politics*, 7, 1: 26-48.
- Goetz, A. M. (2003) "Women's Political Effectiveness: A Conceptual Framework", pp.29-80 in A. M. Goetz & S. Hassim: *No Shortcuts to Power. African Women in Politics and Policy Making*. London, Zed Books, New York, David Phillips, Cape Town.
- Hernes, H. (1982) *Staten – Kvinner ingen adgang?* Universitetsforlaget, Oslo.
- Hernes, H. (1987) *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism*. Norwegian University Press.
- International IDEA and Stockholm University (2005) 'Global Database of Quotas for Women'. Online. Available HTTP: <<http://www.quotaproject.org>>
- Lovenduski, J. (2005) *Feminizing Politics*. Polity Press, London.
- Phillips, A. (1995) *The Politics of Presence*. Clarendon Press, Oxford.
- Skjeie, H. og M. Teigen (2003) *Menn imellom. Mandsdominans og Likestillingspolitikk*. Den norske Maktudredning. Gyldendal, Oslo.
- Squires, J. (2004) *Quotas in Britain: A Fast Track to Equality?* Working paper series 2004:1 fra The Research Project: Quotas, a Key to REquality? Statsvetenskapliga Institutionen, Stockholm Universitet.
- United Nations Development Program (UNDP) (2003) *Arab Human Development Report 2003*, UNDP, New York.
- Wängnerud, L. (2000) "Representing Women", i Esaiasson P. & K. Heidar, eds. *From Westminster to Congress and Beyond. The Nordic Experience*. Ohio State University Press, Columbus.

iStockphoto